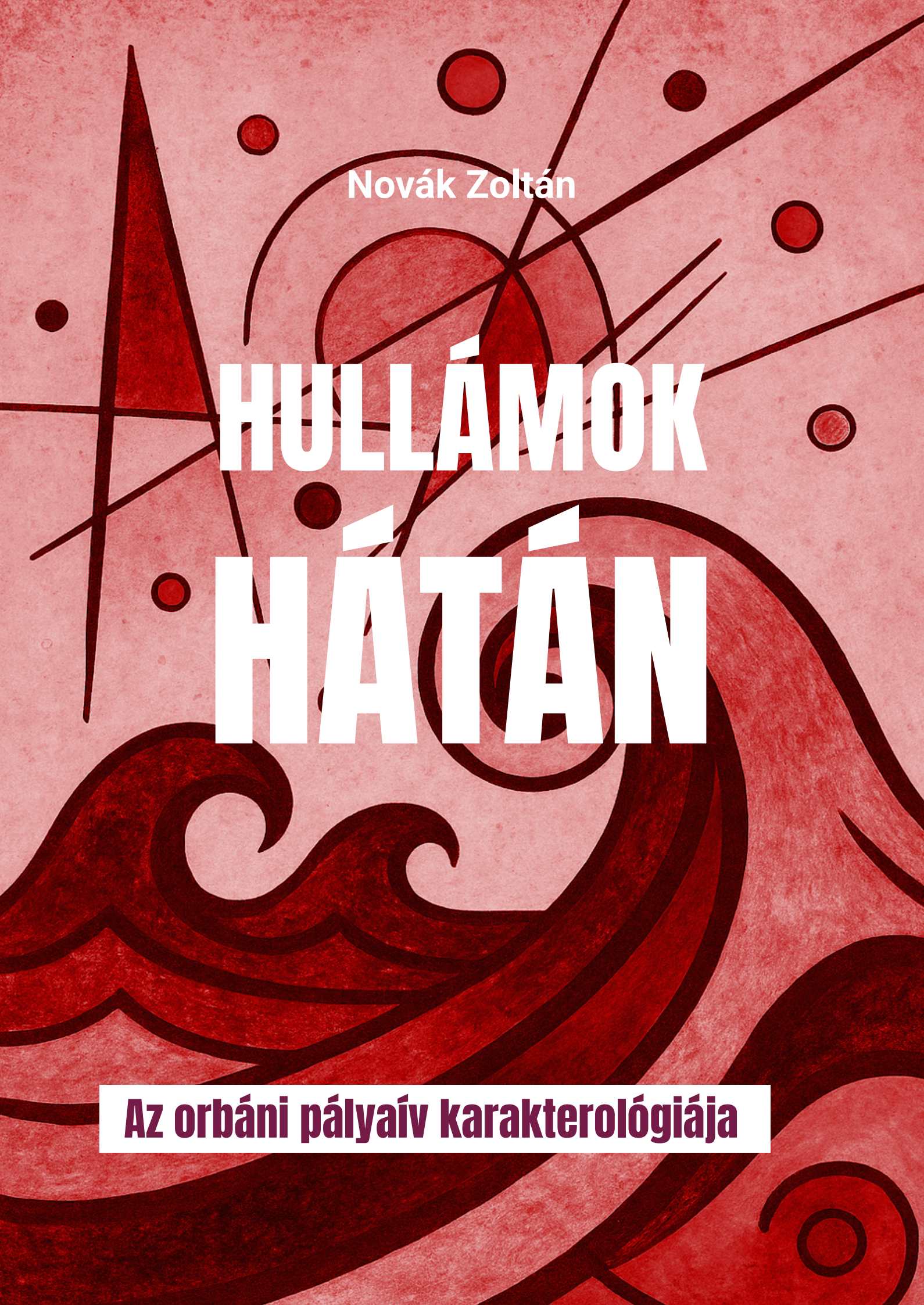

The background is a monochromatic red-toned abstract composition. It features a variety of geometric and organic shapes: a large triangle on the left, several circles of different sizes, and intersecting straight lines. In the lower half, there are large, stylized, swirling shapes that resemble waves or fluid motion. The overall aesthetic is graphic and modern.

Novák Zoltán

HULLÁMOK HÁTÁN

Az orbáni pályáív karakterológiája

A magyar belpolitika 2025-ben nagyon más arcát mutatja, mint másfél évvel ezelőtt, és a közélet véleményformálói folyamatosan azt kutatják, hogy hogyan változhatott ekkorát a hazai közélet dinamikája. Mindenki gőzerővel a „Magyar Péter-jelenség” megfejtésén fáradozik, ami abból a szempontból teljesen érthető, hogy az új erő megjelenése tagadhatatlanul átrajzolta a korábbi erőviszonyokat, de van egy olyan kulcskérdés, amely megválaszolása nélkül nemigen juthatunk közelebb a valós magyarázatokhoz: a Tisza felemelkedése oka vagy következménye a változásoknak? Ha erre az a válaszunk az (márpedig az), hogy a következménye, akkor ebből viszont egyenesen adja magát az a kérdés, hogy meg lehet-e fejteni a Magyar Péter-jelenséget anélkül, hogy megértenénk az Orbán-jelenséget. A válaszunk határozottan az, hogy nem, hisz épp annak ellenhatásaként jött létre. Ezt a dinamikát nem lehet a mából megérteni. Ezért egy elemzés-sorozatot indítunk útjára, melynek első részében arra teszünk kísérletet, hogy rekonstruáljuk Orbán Viktor karakterfejlődésének szakaszait, felfejtve annak legfontosabb formálótényezőit.

Orbán Viktorról az elmúlt harminc évben számtalan monográfia, könyv és tanulmány jelent meg (pl. Dr. Kende Péter: A Viktor; Debreczeni József: Orbán Viktor; Stefano Bottoni: A hatalom megszállottja; Paul Lendvai: Mein

verspieltes Land – Ungarn im Umbruch; Igor Janke: Hajrá, magyarok!), és ezek a karakter-értelmezések széles spektrumát vonultatták fel. A skála két szélén helyezkedik el az a két domináns interpretáció, amely meghatározó a hazai közbeszédben. Az egyik az Orbán-ellenes értelmezési keret, mely egy autokratikus szélkakas fejlődéstörténetét írja le: Orbán Viktor először elárulta liberalizmust, majd hátba támadta a konzervativizmust, hogy aztán meglékelje a liberális demokráciát. Ezzel szemben a pro orbáni narratíva a haza bölcseként tekint a miniszterelnökre, akinek nem igaza van, hanem igaza lesz, akinek az értékrendje 30 éve stabil, és valójában nem jellemzik irányváltások, hanem az ideológiai irányzatok fordultak ki annyira önmagukból, hogy kicsusszantak mögüle/alóla.

Vannak olyan próbálkozások, amik ugyan mentesek az ilyen típusú elfogultságoktól és aránytévesztésektől, viszont csupán életút egy-egy szakaszát, vagy annak egyik-másik aspektusát elemzik, ezáltal nem is lehetnek képesek a teljes pályáiv összetett és folyamatelvű elemzésére. Éppen ezért ezúttal errefelteszünk kísérletet, különös figyelmet fordítva azokra impulzusokra, amelyek egy-egy sorsdöntő irányváltást, vagy karakterváltozást előidéztek az évtizedek során, és alaptézisünk az, hogy a legfontosabb impulzusok a néptől kapott jelzések/lökések voltak. És ha ez így van, akkor ennek lényegbevágó jelentősége van a jelenkor küzdelmeit illetően is.

Az első impulzus-hullám

('90-'96)

Orbán Viktor egyik pillanatról a másikra vált országosan ismert politikussá 1989-ben, amikor Nagy Imre újratemetésén a szovjet csapatok kivonulását követelte. Az akkori Orbán a verbális és nonverbális készségeit, debatteri képességeit, rétori technikáját illetően még meglehetősen kiforratlan volt, de ideológiai szempontból egészen konzekvensek voltak a megszólalásai – kiváltképp, ha az akkori hazai világnézeti „katyvasz” viszonylatában szemléljük. Az erős antikommunista hangvétel következetes liberális nézetekkel társult: az etatizmus elvetése, az egyéni szabadságjogok markáns hangsúlyozása, a szabad verseny támogatása jellemezte nyilatkozatainak zömét.

Amikor a kampányban megkérdezték mégis miben különbözik a Fidesz és az SZDSZ világnézete, a válasz többnyire az volt – egyebek mellett –, hogy a Fidesz programja liberálisabb. 1992-ben Orbánt a Liberális Internacionálé alelnökévé választották, később a végrehajtó bizottság tagja is volt. Ezen a ponton nehéz lett volna más utat elképzelni Orbán Viktor számára, minthogy ő lesz a

hazai liberalizmus egyik jeles képviselője a következő egy/másfél évtizedben – de nem így lett.

Két olyan impulzus érte Orbánt ebben az időszakban, ami letérítette erről az útról, az egyik tolóerőként a másik húzóerőként hatott rá. Az egyik lökést az adta, hogy Orbánt sohasem fogadta be a mainstream liberális szcéna. Ebből jó néhány konfliktus adódott, de az egyik emblemátikus megnyilvánulása Orbán Viktor és György Péter pengeváltása volt a '93-as szárszói találkozón. Az esztéta gyakorlatilag korrupcióval és az MDF-el való összejátszással vádolta meg Orbánt, aki arra kényszerült, hogy nyilvánosan védekezzen, egy olyan társaságban, ahol elvileg ideológiai szövetségesek vették körül. De ez csak a jéghegy csúcsa volt, a ciklus során Orbán a médiatérben számtalan alkalommal nézett szembe baráti tűzzel, és szép lassan ellenséges közegként kezdte kezelni liberális értelmiséget és a liberális sajtót, és ez hamarosan kölcsönössé vált. Megérett benne a gondolat, hogy az ország nem bír el két liberális pártot, és kenyértörésre kell vinni a dolgot az SZDSZ-el, amely már messze nem szövetséges, hanem ellenfél, és ha nem sikerül egyértelmű győzelmet aratni felette '94-ben, akkor végleg elszívják a levegőt a Fidesz elől.

A ciklus kétharmadánál még magabiztosan tekinthetett Orbán e küzdelem elé, hisz 40 százalék fölött volt a támogatottsága, azonban '93 őszétől a párt zuhanórepülésbe kezdett (részben a székház-botrány,

részben a párton belüli törés miatt), ami odáig vezetett hogy a Fidesz '94-ben épphogy bejutott a parlamentbe.

Az 1994-es országgyűlési választások eredménye három olyan döntő impulzust is tartogatott, melynek vonóereje végképp letérítette a Fideszt a liberális útról. Az első maga a vereség ténye. Orbánt és a pártvezetést egyenesen sokkolta a választás végkifejlete, ami érthető is, ha figyelembe vesszük, hogy kicsit több mint egy év alatt vált a győzelemre esélyes erőből, sereghajtó párttá a Fidesz. Az 1990-es eredményhez képest a szavazótábora 60 ezer fővel csökkent, az övéké lett a legkisebb frakció, és a Fidesz volt az egyetlen párt, amelynek nem sikerült egyéni választókerületben egyetlen mandátumot sem szereznie.

Nemcsak az vált egyértelművé Orbán számára, hogy elveszítették a küzdelmet az SZDSZ-el szemben a liberális térfélen, de az is, hogy maga a liberalizmus is másodhegedűs szerepbe került, az újrarendeződő pártpolitikai erőtérben. Az ő szemében az antikommunista erők maradtak alul ezen a választáson, és ezáltal megkérdőjeleződött számára, hogy a hazai belpolitikai környezetben a liberalizmus rendelkezik-e kellő ütőerővel ebben a harcban.

Ehhez az érzethez társult a '94-es választások második pregnáns impulzusa, ami abból adódott, hogy az MDF még nagyobb vereséget szenvedett (mandátumainak háromnegyedét elvesztette), ezáltal keletkezett egy jelentős vákuum a jobboldalon. Végül az a nem várt fejlemény, hogy a

Szabad Demokraták koalícióra léptek az MSZP-vel, ezáltal létrejött egy túlsúlyos balliberális tömb, képezte a harmadik impulzust. Ugyanis ez a három behatás együtt, szinte leküzdhetetlenül vonzóvá tette a pólusváltás lehetőségét a – már a választások előtt is finoman jobbra tolódó – Fidesz számára. A művelet elméleti hátterét a Századvég Alapítvány (mint a Fidesz mögött álló agytröszt) dolgozta ki, és A polgári Magyarországért vitairat megjelenése jelentette az első fontos sarokkövet.

A második impulzus-hullám

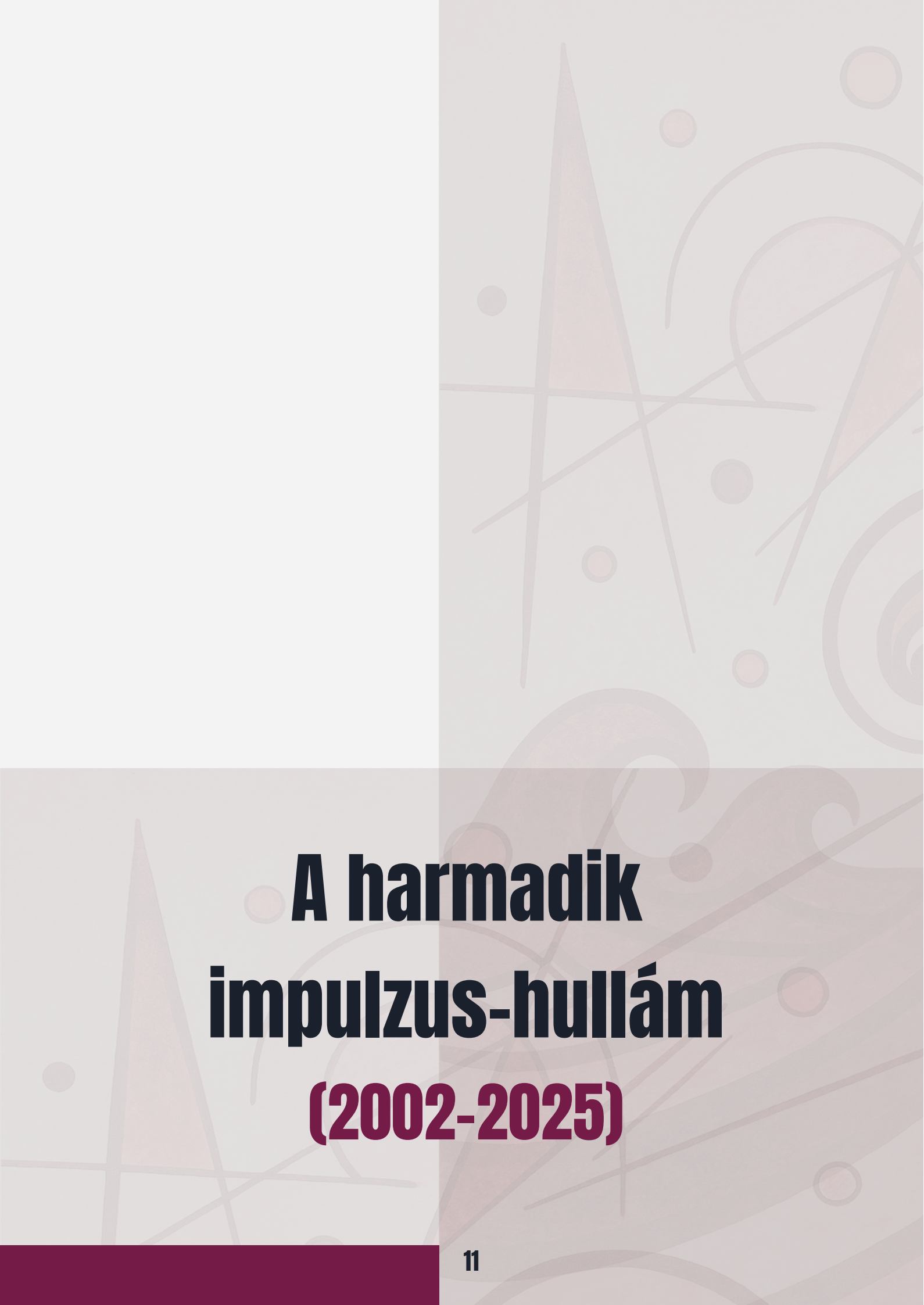
(1996-2002)

1998-ban Orbán Viktor már jobboldali vezetőként volt Horn Gyula kihívója, és sikerült elérnie azt is, hogy a két forduló között megtartsák az első miniszterelnökjelölti vitát. A fiatalos, ugrásra kész Orbán mind vizuálisan, mind verbálisan Horn fölé kerekedett, aki blazírt magabiztosságával a múlt emberének tűnt. A Fidesz pedig hitelesen el tudta foglalni a jobbközép térre, központi ígérete a polgári Magyarország megteremtése volt, és a párt először alkalmazta azt a nyelvpolitikai offenzívát – még ha mai szemmel kicsit kidolgozatlan módon is –, ami máig jellemzi kommunikációs karakterét. A polgári szó szinte minden megnyilatkozásban elhangzott, minden szóróanyagon szerepelt, és minden választópolgárhoz eljutott a polgári Magyarország víziója.

A térfélváltás egy racionális és célravezető döntés volt, ami meg is hozta az eredményt: a Fidesz megnyerte a választásokat, és Orbán Viktor megkezdte első miniszterelnöki ciklusát egy koalíciós kormány élén. A térfélváltás ugyanakkor stílusváltással is párosult, és Orbán Viktor politikusi karaktere fokozatosan átlényegült: a fiatalos, dinamikus, „fésületlen” krakéler politikus imázsát fokozatosan felváltotta a konszolidált külsejű, kimért, felelős államférfi profilja. Ez volt Orbán Viktor konzervatív korszaka. Persze ez az imázs nem volt vadhajtásoktól mentes, hisz a Fidesz a jobboldal egyesítését tűzte ki célul, és ehhez meg kellett nyernie

egyrészt a kisgazda szavazókat, másrészt a MIÉP szavazóit, de a ciklus második felére Orbán egy sajátos apolitikai attitűdöt vett fel, igyekezett felülemelkedni a pártpolitikai csatározásokon, többnyire az ország jövőjére vonatkozó elképzeléseit kommunikálta, a negatív üzeneteket pedig meghagyta a párt vezetőinek.

A 2002-es választási kampánynak a kormányoldal nagy előnnyel futott neki, a Fidesz a közvéleménykutatások többségében több mint tíz százalékponttal vezetett. Amikor ennek ellenére elvesztette az első fordulót, a kampány komoly fordulatot vett. Kampány során ekkora ritmusváltásra ritkán van példa. A párt rengeteg ismert embert (színészeket, zenészeket, sportolókat) mozgósított, hogy álljanak ki a kormány mellett, új kampányfilmeket forgatott, nagygyűlést szervezett, és hihetetlen erőfeszítéseket tett, hogy megfordítsa az eredményt a második fordulóban, még ha ez a számok alapján lehetetlennek is tűnt. Ebben a kéthetes időszakban Orbán Viktor nagyon más arcát mutatta, mint az azt megelőző időszakban, beleállt a kampányba, sokkal offenzívebb hangot ütött meg, a TF-en elmondott beszédének „hozz még egy embert” eleme azóta szállóigévé vált, a Kossuth téri nagygyűlés pedig a Fidesz utcai politizálásának kezdőpontja volt.

A harmadik impulzus-hullám (2002-2025)

Nem sikerült a második fordulóban megfordítani a választási eredményeket, és ebből Orbán Viktor és tanácsadói két következtetést vontak le. A mérsékelt konzervatív szerepkör nem mozgatta meg a választókat, erre a profilra nincs elegendő kereslet Magyarországon. Ellenben az az Orbán Viktor, aki a két forduló között villantotta meg arcélét, már sokkal többre viheti. Orbánnak ugyanis két hét alatt majdnem sikerült a lehetetlen. Leküzdhetetlennek tűnő hátrányból majdnem döntetlenre hozta ki az eredményt. A másik konzekvencia, hogy azon túl, hogy arculatváltásra van szükség, a jövőben a kommunikációt kiemelten Orbán Viktorra kell építeni, mert – mint azt a két forduló közti teljesítménye mutatta – sokkal jobban eladható brand, mint maga a Fidesz vagy a polgári Magyarország toposza.

Ez a választói impulzus, újabb törést eredményezett Orbán politikai pályáivében. Ráadásul a 2002-es választás két impulzust is küldött. A nem várt vereség letaszította a konzervativizmus útjáról, a két forduló közötti pozitív választói visszacsatolás pedig új pályára lökte. Ennek megfelelően meg is történt az orbáni karakter átgyúrása, megváltozott a hajviselete, az öltözködése, a beszédstílusa, de minden változtatás a

TF-en debütáló arculatban gyökerezett. A plebejus aspektus, mint önidentifikációs elem, csak később került elő, de lényegében jól jellemzi az ellenzékben töltött két ciklus egészét. Ez az új szerepkör sokáig nem aratott egyértelmű sikert a választók körében, a Fidesz ismét elbukott egy választást, de sikerült stabilizálni helyzetét, mozgásban tartani a bázist, és párton belüli kiemelt pozícióját is megkérdőjelezhetetlenné tette. A polgári jelszó lassan kikopott a párt regiszteréből, helyét a nemzeti jelző vette át, ami finoman jelezte, hogy a nacionalista hangolás egyre nagyobb szerepet kap.

A népvezér karakter sikerének – némi spéttel – külső körülmények ágyaztak meg. Az őszi beszéd utáni közhangulat jó táptalajt jelentett a plebejus politika szerepkészletének, a 2008-as válság és a szociális népszavazás pedig kikövezte Orbán Viktor útját a miniszterelnöki székig. Lassan az is világossá vált – ez részben Orbán kommunikációs előtérbe helyezéséből is adódott –, hogy tulajdonképpen nem a Fidesznek, hanem Orbán Viktornak van szavazóbázisa, és a második kormányzati ciklus megkezdésével elindult a vezető és a bázis összehangolódása.

Imázs-konstrukció szempontjából a 2010 utáni orbáni karakter nagy gondossággal van megkomponálva, tulajdonképpen minden korábbi szerepkészletből vannak benne elemek, de gerincét a plebejus népvezér szerep adja. Nem szabad elfelejteni, hogy a kormányoldal

bázisának törzsét a vidéki kistelepülésen élő szavazók adják, ők márpedig erre a hangnemre rezonálnak: az erő, a határozottság, az eltántoríthatatlanság szólamai hatnak rájuk leginkább. Ez egészül ki egy csipetnyi kancellári attitűddel, mivel egy hivatalban lévő miniszterelnökről van szó, a történetileg és nemzetközi viszonylatban kialakult államférfiúi szerepmintázattal kell némileg szelidíteni a népvezér-karaktert. És megvan benne a liberális korszakából kölcsönzött lázadó, szabadságharcos karaktervonás is, ami pedig ahhoz szükséges, hogy létre lehessen hozni azt a szerepszintézist, melynek köszönhetően Orbán Viktor egyszerre pendítheti meg a hatalom és az ellenzékiesség húrjait.

Ne legyen kétségünk afelől, hogy Orbán Viktor karakter-konstrukciójának összetevői patikamérleggel vannak kimérve, a döntéseket illetve azok tálalását, a szóhasználatot, az intonációt, de még a gesztusokat és az öltözéket is ahhoz igazítják, hogy mit vár el a törzsszavazó, mire rezonál, mi hozza lázba, mi mozgósítja. Orbán és szavazótábora spirituálisan és emocionálisan annyira össze van fésülve, hogy amíg ez a nexus nem törik meg, vezetői dominanciája megkérdőjelezhetetlen, esélytelen hogy egy jobboldali kihívó színre lépjen – és ez független attól, hogy Orbán hatalmon van, vagy ellenzékben

Összegzés

A ma ismert Orbán Viktor lényegében a Testnevelési Főiskolán született meg 2002-ben. Az ott elhangzó beszédben megjelenő politikai karakter maga mögött hagyott minden korábbi szerepfelfogást és ideológiai békjét. Persze ez a karakter ciklusok során folyamatosan formálódott és csiszolódott, de mostanra a szerepdinamika négy stabil pillérre redukálódott: a pragmatizmus, az onnipotencia érzete, a váteszi és a lázadó szerepkör. Hatásmechanizmus szempontjából az ellenzéki és a kormányfői szerepkörnek is megvannak az előnyei és a hátrányai. A regnáló miniszterelnök a cselekvő politikus színében tud feltűnni, aki ha döntést hoz, annak azonnali következménye van; aki potens védelmezője a hazai érdekeknek. Ezzel szemben az ellenzéki vezető a változás, a változtatás ígéretével tud fellépni, megszólítva mindazokat, akik elégedetlenek az adott helyzettel/helyzetükkel – a proteszt hangulat játszik a kezére, és az abból fakadó ellenállási reflex. Orbánnak sikerült a két szerep szintézisét megvalósítani: egyszerre van kormányon és egyszerre ellenzéki; egy lázadó kormányfő, aki uralja a belpolitikai teret, de eközben az Európai Unió belső ellenzéke, Dávidként harcolva az Unió bürokratái és Európa potentátjai ellen. Ezzel a szavazóbázis számára egyszerre jelenik meg a hatalom birtokosaként és forradalmárként, aki a fennálló (világpolitikai) rend megváltoztatására tör.

Elemzésünk során azt igyekeztünk alátámasztani, hogy Orbán Viktor pályáivének alakításában a választói impulzusok döntő szerepet játszottak. Még konkrétabban fogalmazva Orbán Viktor politikai karakterét maga a nép formálta olyanná, mint amilyen képet ma mutat, és ez a politikusi zsáner – mivel a törzsszavazóbázis jelentős hányadát ez a réteg adja – a kis és közepes településeken élő vidéki Magyarország ideáltipikus vezetői karakterrajzát képezi le.